

תפיסה ברשות

א. נמשיך ללכת בסוגיית התפיסה ונתבונן בהתמודדותם של רבותינו הראשונים עם סוגיה נוספת (ב"מ קב.):

משנה. המשכיר בית לחבירו לשנה, נתעברה השנה – נתעברה לשוכר (השוכר זכה והוא לא צריך להוסיף דמים כדי לגור בבית באדר ב', שכן הוא שילם כבר על הזכות לדור בבית במשך השנה וחודש העיבור כלול בה). השכיר לו לחדשים (אם שכירות הייתה על כל חודש בנפרד, לתקופה של שנים עשר חודשים), נתעברה השנה – נתעברה למשכיר (והשוכר צריך להוסיף דמים כדי לדור בבית גם בחודש העיבור). מעשה בציפורי באחד ששכר מרחץ מחבירו בשנים עשר זהב לשנה, מדינר זהב לחדש (אמר את שתי הלשונות, גם שכירות לשנה וגם שכירות לחודשים), ובא מעשה לפני רבן שמעון בן גמליאל ולפני רבי יוסי, ואמרו: יחלוקו את חדש העיבור (שהרי יש ספק אם השכיר לשנה והשוכר זכה בחודש העיבור או לחודשים והמשכיר זכה ולכן יחלוקו).

מהו המקרה שבו הסתפקו רשב"ג ורבי יוסי? כיצד הם פסקו?

רשב"ג ורבי יוסי הסתפקו במקרה שבו לשון החוזה הייתה 'שנים עשר זהב לשנה, דינר זהב לחודש'. במקרה זה קיים ספק האם ללכת אחר המשפט הראשון או אחרי המשפט האחרון, ורשב"ג ורבי יוסי פסקו 'יחלוקו'.

שמואל צמצם את היקף דברי רשב"ג ורבי יוסי (שם):

ושמואל אמר: בבא (המשכיר) באמצע חדש עסקינן (אז על השוכר לשלם חצי מדמי החודש כדי לדור בדירה בחציו השני של החודש). אבל בא בתחלת חדש – כוליה למשכיר (והשוכר צריך לשלם על כל החודש כדי לדור בה ואם לא יעזוב), בא בסוף חדש – כוליה לשוכר (והוא פטור לגמרי).

חשוב: מדוע אם בא בסוף החודש 'כוליה לשוכר'?

מהכרעתו של שמואל משתמע שהוא מגדיר את המצב של שני הלשונות כספק. הגמ' מקשה ממקור אחר שממנו עולה שלדעתו הולכים אחרי הלשון האחרונה (שם):

מי אמר שמואל לא אמרינן תפוס לשון אחרון? והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו: כור בשלשים אני מוכר לך – יכול (המוכר) לחזור בו אפילו בסאה אחרונה.

אם המוכר אמר 'כור בשלושים' הוא יכול לחזור בו כל עוד שהלוקח לא משך את כל התבואה, שכן יש כאן עסקה אחת שלא הסתיימה עד משיכת כל התבואה. אם הוא היה אומר 'סאה בסלע', אז כל סאה היא עסקה נפרדת, וממילא המוכר לא יכול לחזור בו

מסאה שהלוקח כבר משך. מה הדין אם הוא אמר את שתי הלשונות, 'כור בשלושים, סאה בסלע'? שמואל פוסק שהמוכר לא יכול לחזור בו מסאה שהלוקח כבר משך, והגמ' מבינה שהטעם לכך הוא שלדעתו הולכים אחרי לשון אחרונה (שם):

(אבל אם אמר לו) כור בשלשים, סאה בסלע אני מוכר לך - ראשון ראשון קנה:

מתרצת הגמ' (שם):

התם **טעמא מאי - משום דתפיס** (משום שהלוקח תפס בסאה), **הכא נמי** (בבא בסוף החודש) **קא תפיס** (השוכר).

הוכח מסוגיה זו שתפיסה מועילה!

שמואל סבור שקיים ספק האם ללכת אחר לשון ראשונה או אחרונה. הוא סובר שתפיסה מועילה במצבי ספק, ולכן תפיסת הלוקח והשוכר¹ מועילה.

חשוב היטב: מדוע תפיסה מועילה כאן? מה היחס בין סוגיה זו ובין סוגיית תקפו כהן שממנה הוכיחו הראשונים שתפיסה אינה מועילה?

ב. מהו אפוא היחס בין ההכרעה שתקפו כהן מוציאים מידו ובין דברי שמואל, 'התם טעמא מאי משום דתפיס, הכא נמי קא תפיס', דברים שמהם עולה שתפיסה מועילה? עונה **הריטב"א** (ב"מ קב:):

וא"ת ובמידי דספיקא היכי מהניא תפיסה... וי"ל דהתם בתוקף שתפס שלא מדעת חברו מה שאין כן בזה שתפס לדעת חברו וברצונו, וכן במשנתנו מכיון שהניחו לדור בביתו חודש העיבור כולו או חציו הא תפיס בה שוכר ברשות².

הר"ן כותב את הדברים ככלל ומסביר לאורם את תפיסת הלוקח (ב"מ ו:):

ומיהו הני מילי דתפוס שלא ברשות אבל תפוס ברשות אפ"ל כהאי גוונא לא מפקינן מיניה וראייה מדאמרינן בסוף פרק השואל כור בל' סאה בסלע אני מוכר לך ראשון ראשון קנה כלומר אף על גב דאיכא לספוקי משום לשון ראשון שאמר כור בל' שלא היה דעתו שיקנה אלא לאחר שימשוך כל הכור ולא ראשון ראשון (וממילא המוכר יכול לחזור בו), כיון דמספקא מלתא משום לשון אחרון שאמר סאה בסלע אמרינן דראשון

1. ולכן אם בא בסוף החודש השוכר פטור - הוא כבר תפס את הדירה במרחץ.
2. ונשים לב: המשכיר אמנם התכוון שהשוכר ישלם לו על הדירה, אך עדיין עצם המגורים שלו היו ברשותו, ולא שהוא תפס את הממון באלימות ללא רצון הבעלים.

ראשון קנה וטעמא דמלתא משום דברשות תפוס וזהו שפירש שם בגמ' התם טעמא מאי משום דתפוס הכי נמי הא תפיס כלומר שתפט ברשות.

חשוב: מהי סברת הדבר? מדוע תפיסה ברשות מועילה?

ג. מדוע וכיצד משפיעה העובדה שהתפיסה הייתה ברשות? נלמד את הסברו של ר' אברהם ארלנגר, הברכת אברהם (ברכת אברהם ב"מ ו' ע"א, עמ' מד, בענין תקפו כהן וגדרי תפיסה):

ומה דתקפו כהן מוציאין יש לבאר על פי מה שכתב רש"י גבי בכור דתקפו כהן מוציאין אותו מידו מסתמא בחזקת ישראל הן ולעולם הכהן קרוי מוציא מחברו (ולא מוחזק) וכו' עכ"ל. ומבואר בדבריו דיסוד ענין תקפו כהן מוציאין אותו מידו הוא, דגם כשתופס נשאר בחזקת ישראל ולא נשתנה המוחזק, לכן גם אחרי התפיסה נקרא הכהן מוציא ועליו הראיה דאין על התפיסה דין מוחזק (שהתפיסה לא יוצרת מוחזקות). ולפי זה מבואר סברת התוספות דתפיסה ברשות מהני, דהא דבתקפה אין על התפיסה דין מוחזק, דנימא דשוב אין מוציאין מיד התוקף, הוא משום דעל ידי דקיימא לן המע"ה נפסק דהמוציא בלי ראייה נחשב זה למעשה גזלה ואין תפיסתו כתפיסת הבעלים שעושה אותו מוחזק. אבל היכא דבא לידו ברשות הבעלים, אלא דהבעלים רוצה שישלם כסף, בזה הרי ברור שאין תפיסה זו מעשה גזילה, דשוב נמצא אצלו באופן שקיבל מידי הבעלים ולא בתורת חטיפה, כל כי האי שפיר נעשה מוחזק, וכיון דספק הוא האם חייב לשלם אמרינן המע"ה.

מדוע תפיסה אינה מועילה בדרך כלל? מדוע תפיסה ברשות מועילה?

תפיסה אינה מועילה משום שאין בכוחה להפוך את התופס למוחזק. אין בכוחה לעשות זאת בשל האלימות שבה. תפיסה ברשות, לעומת זאת, תפיסה שאינה אלימה, יכולה להפוך את התופס למוחזק³. לכן תפיסה ברשות מועילה: התופס הוא המוחזק ודין המוציא מחברו עליו הראיה פוסק לטובתו.

ד. למדנו אפוא את דברי שמואל ש'בא בסוף החודש כולו לשוכר' והוא פטור מדמי השכירות על חודש העיבור, דברים שאותם הגמ' נימקה בכך שתפיסת השוכר מועילה, 'הכא נמי קא תפיס'. למדנו את הסברם של הראשונים לכך: התפיסה מועילה משום

3. וראה בדף הקודם את הניסיון להסביר כך את חילוק התוספות בין תפיסה בשמא לתפיסה בביר.

שהיא תפיסה ברשות. נמשיך כעת ונלמד את עמדת רב נחמן החולק על שמואל ונתבונן במחלוקתם (ב"מ קב):

ורב נחמן אמר: קרקע בחזקת בעליה קיימת (רש"י: ואפילו בא בסוף החדש - כולו למשכיר).

לדעת רב נחמן, לעולם השוכר חייב בדמי השכירות על חודש העיבור. מה יסוד המחלוקת בין שמואל לרב נחמן? זאת ועוד, בסוגיה מובאת הרי הלכה נוספת שנובעת מאותו יסוד, שתפיסת הלוקח מועילה והמוכר לא יכול לחזור בו. האם רב נחמן חולק גם על הלכה זו? אם לא, מדוע?

מסביר הר"ן (ב"מ ו):

ומיהו כי אמרי' דבספיקא דממונא תפיסה ברשות מהני הני מילי במטלטלי, אבל במקרקע אפי' [ברשות] לא מהני, וראי' מדקי"ל כר' נחמן דאמר... דאפילו בא בסוף החודש כלו למשכיר משום דקרקע בחזקת בעלי' עומדת, והא התם ברשות תפוס דהתם נמי מדמינן לי' בגמ' לכור בל' סאה בסלע שהוא תופס ברשות וכדכתבי' ואפילו הכי אמרינן דקרקע בחזקת בעלי' עומדת ולא מהני תפיסה, ובזה יפה כח קרקעות מכח מטלטלי' אבל לענין תפיסה שלא ברשות כי היכי דלא מהני בקרקעות לא מהני במטלטלי'.

מהי סברת רב נחמן לפי הסבר הר"ן?

ההבדל בין שתי התפיסות – תפיסת הלוקח ותפיסת השוכר – הוא שהלוקח תופס במטלטלין בעוד שהשוכר תופס בקרקע. סברתו של רב נחמן היא שתפיסה בקרקע אינה מועילה, ואפילו תפיסה ברשות. אילו היה מדובר על ספק דומה בשכירות מטלטלין, גם רב נחמן היה מודה שבא בסוף החודש כולו לשוכר.

ה. מדברי רש"י עולה הסבר שונה לעמדות רב נחמן ושמואל, ונפתח בהסברו לעמדת שמואל (רש"י ב"מ קב):

ושמואל אמר... (בא בתחילת החדש) כולו למשכיר – העמד קרקע בחזקת בעליה. בסוף החדש כולו לשוכר – העמד ממון על חזקתו.

דייק בדברי רש"י: מדוע השוכר נחשב כמוחזק כאשר המשכיר בא בסוף החודש?

אם השוכר כבר דר במרחץ, אז הספק הוא האם הוא צריך להוסיף דמי שכירות, והוא הרי מוחזק במעותיו! כלומר, לפי רש"י אין כאן בכלל תפיסה, אלא הגדרה אחרת של נושא הדיון: לא הבעלות על המרחץ, אלא האם השוכר צריך להוסיף דמים, וממילא בדיון שכזה השוכר הוא המוחזק.

חשוב: מדוע הראשונים לא פירשו כמו רש"י?

הראשונים הבינו כאמור שלדעת שמואל בא בסוף החודש כולו לשוכר משום שהוא תפס את המגורים במרחץ, ותפיסה ברשות מועילה. לדעתם, הנושא הוא תמיד הבעלות על המרחץ בחודש העיבור, והדמים הם רק תוצאה של שאלת הבעלות⁴, וממילא אי אפשר לומר שהשוכר מוחזק במעותיו – הנושא הוא הבעלות על המרחץ ולא הדמים.

1. על מה חולק רב נחמן? מסביר רש"י (שם):

ורב נחמן אמר קרקע בחזקת בעליה עומדת – ואפילו בא בסוף החדש – כולו למשכיר; שהספק לא עכשיו נולד, אלא מתחילת החדש נולד, והעמד קרקע על חזקתו, ונמצא שדר בשל חבירו, וצריך להעלות לו שכר.

מהו טעמו של רב נחמן לפי הסברו של רש"י?

רב נחמן סובר שהספק נולד בתחילת החודש, וממילא הוא ספק בבעלות על המרחץ ולא בתשלום דמי השכירות, ובספק בבעלות המשכיר נחשב המוחזק.

יתכן שבעסקת המכר גם רב נחמן מודה שהספק נולד רק בעקבות רצונו של המוכר לחזור בו, ולפני כן המצב לא היה מוגדר כספק. נכון אמנם שלשון החוזה, 'כור בשלושים טאה בסלע', היתה מעורפלת גם לפני שהמוכר חזר בו, אך בכל זאת לפני החזרה הדבר לא היה מוגדר כספק – לא היתה סיבה להסתפק בכך בפועל ולא היה דיון משפטי. הספק נולד רק בעקבות חזרת המוכר ואז הלוקח כבר היה מוחזק בסאה שמשך. לכן גם רב נחמן מודה שתפיסת הלוקח מועילה. בשכירות, לעומת זאת, הספק היה קיים גם לפני שהמשכיר בא לשוכר: מתחילת החודש היה ספק ודיון משפטי האם המרחץ שייך בחודש העיבור למשכיר או לשוכר, 'שהספק לא עכשיו נולד, אלא מתחילת החדש נולד, והעמד קרקע על חזקתו, ונמצא שדר בשל חבירו, וצריך להעלות לו שכר'.

4. שהרי זהו שורש הספק: האם השוכר כבר קנה את חודש העיבור בחוזה הראשוני (אם מגדירים את השכירות כשכירות לשנה) או לא (אם מגדירים אותה כשכירות לחודשים), וממילא הספק הוא מי הבעלים על המרחץ בחודש העיבור, ושאלת התשלום נגזרת משאלת הבעלות.

ננסה לסכם לסיום:

א. הסוגיה עוסקת בספק בחוזי שכירות ומכר, אם ללכת אחרי הלשון הראשונה או האחרונה. שמואל פסק שהתפיסה של הלוקח והשוכר מועילה. הראשונים הסבירו שהסיבה לכך היא שהממון הגיע לידם ברשות הבעלים.

ב. מדוע תפיסה ברשות מועילה? תפיסה רגילה אינה יוצרת מוחזקות משום שהיא פעולה אלימה, שלא ברצון הבעלים. תפיסה ברשות אינה פעולה אלימה ולכן היא יוצרת מוחזקות, והתופס נחשב כמוחזק שהמוציא ממנו צריך להביא ראיה.

ג. רב נחמן חלק על שמואל ופסק שתפיסת השוכר אינה מועילה, ותמיד עליו להוסיף דמים על חודש העיבור, אפילו אם המשכיר בא בסוף החודש. הראשונים למדו מכך **שתפיסה ברשות מועילה רק במטלטלים ולא בקרקע.**

ד. מדברי רש"י עולה הסבר אחר למחלוקת: לדעת שמואל אם המשכיר בא בסוף החודש, הדיון הוא על דמי השכירות, ובדיון שכזה השוכר הוא המוחזק. לדעת רב נחמן, לעומת זאת, הספק בשכירות קיים כבר בתחילת החודש, וממילא הספק הוא מי הבעלים על חודש העיבור, **ובספק בבעלות המשכיר הוא המוחזק.**